

Soveliaan naisen illuusio ja synninpäästö

Naisen representaatiosta Theodolinda Hahnssonin teoksessa *Huutolaiset*

Iida Putkonen

Kandidaatintutkielma

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kirjallisuus

Marraskuu 2018

Sisällysluettelo

1 Johdanto	3
2 Teoria ja metodit	4
2.1 Representaatio	4
2.2 Feministinen tutkimus	5
3 Nainen fennomanian ja kristinuskon yhteiskunnassa	6
3.1 Naisen toivotut piirteet 1800-luvulla	8
3.2 Nainen työssä: kansalaisäidin ihanne	13
3.3 Normeja vastaan: Iirin itsemurhayritys	15
4 Nainen ja perhe	17
4.1 Kosinnat ja kiellot: avioliitto naisen kohtalona	18
4.2 Avioliittomoraali: vaimon ihanne	22
4.3 Äitiys ja uhrautuvan äidin ihanne	26
5 Päätäntö	28
Lähteet	30

1 Johdanto

Kandidaatintutkielmassani tutkin Theodolinda Hahnssonin *Huutolaiset*-teosta, joka on ensimmäinen naiskirjailijan suomeksi kirjoittama romaani. Valitsin kohdeteoksekseni *Huutolaiset*, koska se on historiallisesti merkittävä, muttei sitä ole juurikaan tutkittu. Aiheenani on teoksen naiseuden representaatio, eli tutkin, miten naiseutta ja naisen erilaisia rooleja edustetaan teoksessa.

1800-luvulle sijoittuva teos seuraa orposiskoja Iiriä ja Helyä, jotka huutokaupataan äitinsä kuoleman jälkeen ja jotka päätyvät erilaisiin loppuihin heidän erottamisensa seurauksena. Päähenkilöistä sovinnainen Iiri saavuttaa onnen toimimalla naiselle sopivin tavoin, kun taas Hely on sopimaton ja päätyy lopulta yhteiskunnan hyljeksimäksi kodittomaksi yksinhuoltajaksi.

Tematiikaltaan *Huutolaiset* käsittelee naiseuden monia muotoja ja naisen paikkaa maailmassa aina yhteiskunnallisesta kasvatuksesta avioliittoon ja äitiyteen. Teos ilmestyi vuonna 1867, aikana, jolloin naisasialiike vaikutti suomen poliittisella kentällä: esimerkiksi naimattoman naisen itsevaltaisuus sekä oikeus omaan palkkatuloon myönnettiin naisille 1860-luvun valtiopäivillä.

Tutkin, miten teos esittelee normeista poikkeavaa naiseutta, ja sitä, millaiseen elämään nainen päätyy poiketessaan normeista. Hatavara (2013, 52) esittää, että Hahnssonin ajan naiskirjallisuudelle on tyypillistä sukupuoliroolien hetkellinen murtuminen, joka kuitenkin hyvitetään teoksen lopussa asioiden palatessa patriarkaaliseen järjestykseen. Hypoteesini onkin, että vaikka teos esittelee normeista poikkeavaa naiseutta, sen pääsanomaksi jää kuitenkin, että saadakseen onnellisen lopun naisen tulee toimia yhteiskunnan hyväksymällä tavalla. Tarkastelen kuinka teoksen päähenkilö Iiri ja soveliaat naishahmot lunastavat rikkomustensa jälkeen hyvän naiseuden jälleen itselleen toistamalla hyväksytyjä normeja.

2 Teoria ja metodit

Teoreettinen kehys tutkielmalleni on feministinen kirjallisuudentutkimus. Pääkäsitteenäni *representaatio*, perustuen Stuart Hallin teokseen *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (1997). Keskeisiä lähteitä 1800-luvun normeja esitellessäni ovat myös Arja-Liisa Räisäsen *Onnellisen avioliiton ehdot* (1995) ja Kai Häggmanin *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994).

Seuraavaksi esittelen representaation teorian ja etenkin Stuart Hallin konstruktivistisen teorian siihen. Sen jälkeen pohjustan analyysiani esittelemällä representaation merkitystä feministisen kirjallisuudentutkimuksen saralla.

2.1 Representaatio

Representaation on nähty tarkoittavan edustamista ja jonkin alkuperäisen ja poissa olevan välillistä toistamista uudella muodolla (Knuuttila & Lehtinen 2010, 10, 12.) Tämän ajatuksen mukaan representaatio on yksinkertainen peilaamismekanismi – mutta jo ajatus peilistä sisältää mahdollisuuden kuvan vääristymiseen.

Representaatiot eivät kuitenkaan vain edusta ja objektiivisesti heijasta todellisen maailman vastinettaan, vaan niiden avulla toistetaan asioita harkitusti, toisin ja tietyistä näkökulmista. Seppänen (2005, 82, 95) korostaa representaatioiden olevan jaettua rakennusainetta, jolle inhimillinen kulttuuri perustuu ja jossa kieli itsessään muodostaa yhteistä todellisuutta. Kieli ei ole pelkästään todellisuuden kuvaamista, vaan sillä on funktio myös maailman luomisessa. Ilman peiliä emme voi nähdä kuvaamme, oli se vääristynyt tai ei.

Hall (1997, 3) esittää, että sanat ovat keino, joilla kerromme tarinoita asioista ja joiden avulla annamme niille merkityksiä ja kiinnitämme niihin arvoja. Analyysissäni keskityn naiseuden representaatioihin eli merkityksiin ja arvoihin, joita naiseuden representaatiot toistavat *Huutolaisissa*. Hallin ajatuksiin pohjautuen tämä naiseuden esittämistapa on samalla myös naiseuden rakentamista: representaatio vaikuttaa myös teoksen ulkopuoliseen maailmaan

rakentamalla lukijan käsityksiä, joihin tämä pohjaa näkemyksensä maailmasta (ks. Hall 1997, 3.)

Sovellan tutkielmassani erityisesti tätä maailmaa luovaa näkökulmaa, konstruktivistista representaatioteoriaa, jossa representaatiot käsitetään merkitystä ja samalla maailmaa rakentavina kielen järjestelminä. Konstruktivistinen representaatioteoria korostaa, että kielen merkitys ei synny materiaalista maailmasta, vaan nimenomaan kielen symbolinen funktio ja representaatiot tuottavat merkitykset (Hall 1997, 25). Tutkin *Huutolaiset*-teosta siis siitä teoreettisesta lähtökohdasta, että sen sisältämät representaatiot aikanaan tuottivat ja mahdollisesti muuttivat olemassa olleita kulttuurillisia malleja.

2.2 Feministinen tutkimus

Representaatio on keskeinen käsite yhteiskuntakriittisessä kirjallisuudentutkimuksessa, johon feministinen kirjallisuudentutkimuskin kuuluu. Sovellan analyysissäni feministisen kirjallisuudentutkimuksen tapaa nähdä representaatio erityisesti sukupuolen edustamisena. Kiinnitän huomioni siihen, kuinka teoksen sisäisessä maailmassa esitetään ja edustetaan oikean maailman naisia ja naiseutta ja miten nämä representaatiot toimivat vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa.

Representaatiot ovat siis esityksiä, jotka toistavat ja uusintavat yhteiskunnassa vallitsevia ideologioita ja käsitteitä. Judith Butler esittää, että sukupuolta rajoittaa yhteiskunnallisesti ylläpidetty kielen kehys, eivät biologia tai ontologiset tekijät. Hänen mukaansa diskurssit ja merkityskokonaisuudet määräävät muun muassa sen, nähdäänkö sukupuoli muuttuvana vai muuttumattomana. (Butler 2006, 58, 229) Kieli siis antaa puitteet asioiden esittämiselle, representaatiolle, ja näin myös rajaa yhteiskunnallisesti tuotettavissa olevia merkityksiä.

Butlerin mukaan sukupuoli rakentuu kielen avulla ja etenkin toistetun käytöksen avulla. Sukupuolta esitetään ja tuotetaan teoilla, ja tämä toiston prosessi sisältää mahdollisuuden *toistaa toisin*. Sukupuolen merkitystä rajoittavat kielelliset säännöt eivät toimi ainoastaan määrittävinä, vaan niihin sisältyy myös mahdollisuus haastaa olemassa olevat käytännöt, ja identiteetin kumoaminen on mahdollista juuri tämän merkityksenannon toiston sisällä. Toisin toistamisessa totuttu identiteetti kyseenalaistuu, sillä kun sukupuolta ei toisteta totuttujen

normien mukaan, syntyy ristiriita, jonka olemassaolo sallii vallalla olevien järjestelmien kyseenalaistamisen. Kielellinen toisin toistaminen on siis mahdollisuus kumota sukupuolen totuttuja malleja. (Butler 2006, 235, 241–242.)

Butler (2006, 244) esittää myös, että feministisen tutkimuksen tehtävä on löytää näistä kielen rakenteista kumouksellisen toiston strategioita, joiden avulla muodostettu identiteetti voidaan haastaa. Hänen mukaansa feministinen tutkimus siis etsii mahdollisuuksia toistaa sanottu asia toisin, jotta vallalla olevaa ideologiaa toistavat mallit kyseenalaistuvat. (Butler 2006, 244.) Käytän tätä feministisen tutkimuksen lähtökohtaa analyysissäni tutkiessani sitä, miten Hahnssonin teos ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja luo lukijoilleen konstruktioita, jotka eroavat vallitsevasta yhteiskunnallisesta käsityksestä ja kyseenalaistavat aikansa normeja toistamalla yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä toisin.

Feministisen kirjallisuudentutkimuksen alalla Morris (1993, 17) esittää kielen toimivan kulttuuristen arvojen ylläpitävänä voimana, joka toimii todellisuuden muovaajana. Lähestyn tutkielmassani kieltä ja representaatioita tämän teorian pohjalta olettaen, ettei kieli pelkästään heijasta sitä määrittävän maailman merkityksiä, vaan osallistuu myös maailman luomiseen ja merkitysten rakentamiseen. *Huutolaiset*-teoksen representaatiot eivät siis ole olemassa teoksen tyhjiössä tai pelkästään kirjoituskontekstinsa peilinä, vaan ne myös osallistuivat aikansa maailmankuvan rakentamiseen tuottamalla yhteiskunnallisia toimintamalleja.

Tutkin analyysissäni siis niitä 1800-luvun toistuvia sukupuolen representaatioita, joiden avulla naiseutta määriteltiin ja rakennettiin, sekä pohdin miten *Huutolaiset*-teos kyseenalaistaa näitä vakiintuneita käytäntöjä toisin toistamisen avulla. Tarkastelen naiseutta ensin yhteiskunnallisella tasolla ja toiseksi perheen piirissä.

3 Nainen fennomanian ja kristinuskon yhteiskunnassa

Tutkiakseni naiseuden erilaisia representaatioita ja ihanteiden toisin toistamista, esittelen aluksi 1800-luvulla vallinneita ideologioita, joille hyväksytty naisen representaatio perustui. Tämän jälkeen tutkin näille ideologioille perustuvia naisen representaatioita julkisessa elämässä.

Representaatiot kytkeytyvät ideologioihin, jotka puolestaan sanelevat yhteiskunnallista moraalialia eli jaettuja käsityksiä oikeasta ja väärästä. Siis myös se, minkälaisena nainen kuvataan *Huutolaisissa*, heijastaa, ja konstruktivistisen representaatioteorian mukaan myös rakentaa, aikansa moraalikäsitystä.

Yksi teoksen läpäisevistä ideologioista on fennomania. Kirjoitusajankohdaltaan *Huutolaiset* sijoittuu 1800-luvun loppupuolelle vuoteen 1867, jolloin fennomaanien ajama kielikysymys herätti Suomessa yhteiskunnallista huomiota. Suomalaisuusaate kyseenalaisti 1800-luvulla ruotsinkielisen sivistyneistön korostetun aseman ja ruotsin aseman valtakielenä.

Huutolaiset toistaa fennomanian ideologiaa nostaessaan tarinan keskiöön yksilön mahdollisuuden kivuta yhteiskunnassa koulutuksen avulla. Myös perheen asema yhteiskunnallisena perustana ja naisen määrittäjänä sekä rakkausavioliiton suosiminen *Huutolaisissa* edustavat fennomaniaa. (Nevala & Ahola 1989, 148.)

Fennomanian ihanteet heijastuvat teoksen naisrepresentaatioissa siten, että ihanteellisen naisen tulee olla sivistynyt ja kouluttautua, ja pyrkiä yhä kouluttamaan kotikuntansa lapsia ja kasvattamaan näistä hyviä kansalaisia. *Huutolaiset* korostaa naisen tehtävää yhteiskunnallisena kasvattajana ihanteellisen Iirin hahmossa, joka fennomanian mukaisesti haaveilee voivansa kasvattaa lapsista ihanteellisia: ”Luulen, että jos voisin tehdä itseni opettajattarena rakastetuksi, saattaisin ehkä vaikuttaa lapsiin niin, että ne aatteet, joita minä suosin, myöskin tulisivat heille rakkaiksi ja kenties vielä heidän vanhemmillensakin.” (*Huutolaiset*, jatkossa H, 113.)

Koulutukselle annettu merkitys esiintyy hahmojen ajatuksissa jo lapsesta asti: ”Hely ja Martti katselivat Iiriä ikäänkin jotakin vähän korkeampaa olentoa, kun kuulivat, että aiottiin panna hänet kouluun.” (H 63.) Kansakunnan sivistystä korostava fennomania määrittää hahmojen asemia toistensa silmissä ja selvästi vaikuttaa myös heidän kohtaloihinsa, mikä korostaa osaltaan koulutuksen merkitystä yhä pidemmälle. Hahnssonin teos osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun myös kielen ja tekstin metatasolla. Kielikysymys, joka ajoi fennomaanien liikettä, on sisäänkirjoitettu Hahnssonin tuotantoon, sillä hän valitsi kirjoittaa suomeksi suomalaisille.

Suomalaisuusaatteen lisäksi 1800-luvun naisen elämää määritteli kirkollinen moraalialia. Kristinusko näkyy Hahnssonin teoksessa muun muassa Jumalaan vetoamisessa ja kirkossa käymisessä sekä rovastin korkeassa asemassa kyläläisten joukossa. Markkolan (2002, 179–180) mukaan ajan moraalikäsitys perustui kristilliselle avioliitolle, joka merkitsee naisen ja miehen

välisestä Jumalan asettamaa liittoa. Kristilliseen avioliittokäsitykseen liittyy vahvasti ajatus perheestä ja lasten hankkimisesta, minkä seurauksena naiseutta määritti luonnollisesti myös äitiys. 1800-luvulla käyttöön nousi käsite *naisen kutsumus*, jonka mukaan naisen elämän pääsisältönä oli äitiys ja lasten kasvattaminen.

Äidillisen kutsumuksensa ja kasvatustehtävänsä kautta naisen tuli luoda myös yhteiskunnallinen perusta isänmaanrakkaudelle opettamalla tätä aatetta lapsilleen. (Häggman 1994, 184.) Häggmanin (1994, 185) mukaan vaimolle oli miehensä tyydyttämisen sijaan tärkeämpää kasvattaa lapsistaan isänmaallisia ja siveellisiä kansalaisia. Kristillisen ja fennomaanisen kasvatushanteen liitoksessa syntyikin käsite *nais-* tai *äitikansalaisuus* (Launis 2005, 72), jossa naisen yhteiskunnallinen toiminta oikeutettiin naisen kutsumukseen vedoten.

3.1 Naisen toivotut piirteet 1800-luvulla

Häggman esittelee teoksessaan *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994, 182) 1800-luvun ihanteellisen naisen toivottuja ominaisuuksia. Naisen kuului olla vanhakantainen, uskonnollinen ja hurskas, eli naisihanne sisällytti ajatuksen myös kristinuskosta. Häggmanin listaamista ominaisuuksista *Huutolaisissa* keskeisimmiksi nousevat toivotut epäitsekkyys, viattomuus ja vaatimattomuus, kun taas sopimattomista ominaisuuksista keskeisiä ovat epäjohtonmukaisuus, turhamaisuus, sekä huvittelun- ja miellyttämisenhalu.

Nämä ihanteet koskivat ennen kaikkea sivistyneistöä, eivätkä niinkään maalaisväestöä kuten torppareita tai emäntiä. Jätän analyysini ulkopuolelle emännyyden ja torpparin vaimon representaatiot, sillä päähenkilöt, joita käsittelen pyrkivät molemmat yhteiskunnassa korkeampiarvoisten perheiden piiriin.

Kuten jo hypoteesissani esitän, Hahnssonin hahmoista ihanteita edustaa Iiri. Hän on ihannenaisen kuva, jossa toivotut ominaisuudet ruumiillistuvat – ja tulevat toisaalta myös haastetuiksi. Iiri on vaatimaton ja epäitsekäs, ja saa näiden hyveiden ansiosta teoksen maailmassa myös paljon anteeksi. Iiri kuvataan vaatimattomana ja koruttomana, luonnollisen kauniina naisena, joka muihin naisiin verrattuna on synnynnäisen sopiva, eikä tarvitse ylimääräisiä koristeita:

Iiri oli nyt pukeutunut valmiiksi. Hame oli pitkä, mutta siinä ei ollut mitään laahoa, ja se soveltui sievästi hänen hoikan vartalonsa ympäri. Päässään ei hänellä ollut mitään, ei nauhan pätkeäkään, jommoisella moni muu koristeli itsensä; ainoastaan hänen tummanruskeat hiuksensa riippuivat luonnollisina uhkeina palmikkoina kaunistamassa häntä (H 104.)

Huutolaisten kahtiajaossa epäsovivana vastaparina Iirin ihanteellisuudelle on tämän sisko Hely. Hely kuvataan teoksen alusta lähtien Iirin verrattuna liian kauniiksi ja huomiota herättäväksi:

Hely oli sievännäköinen tyttö, jolla oli punaiset posket ja niissä syvät veitikkamaiset kuopat, mutta Iiri oli iäkseen pitkä, hento ja kalvakka ja hänen suuret harmaat silmänsä näyttivät niin surullisilta, ettei häntä säälimättä saattanut katsella. (H 19.)

[...] varsinkin kun hänestä tulee semmoinen kaunis tyttö, kuin Hely on – kauneus ei ole köyhälle onneksi. (H 35.)

Iiri on korostetun vaatimaton sekä ulkonäöltään että käytökseltään, kun taas Hely saa mielihyvää ulkonäkönsä kohdistuvista kehuista: ”Hely punastui ja katsoi alaspäin, mutta kuitenkin kuvautui jonkunlainen mielihyvä hänen kasvoissaan.” (H 73.) Kun sisaruksista vain toista kuvataan ulkonäön ja kauneuden kautta, Hely rakentuu vastakkainasettelussa nöyrän ja ujon Iirin rinnalla sopimattomaksi.

Hely edustaa teoksessa ailahtelevaa ja itsekästä naista, jonka käytös on epäjohdonmukaista ja omaa etua tavoittelevaa. Hän ei aja yhteiskunnallisia asioita tai toimi epäitsekäiden motiivien johdosta, vaan hänen toimiaan ohjaavat itsekkäät ja lyhytkatseiset motiivit. Etenkin rakkaussuhteissaan Hely on lyhytkatseinen, ja toimii yhteiskunnan normeja vastaan rakastuessaan itseään korkeampiarvoiseen luutnantti Akseliin:

”Kyllä paljo puhutaan, on sekin tosi, semmoisiakin asioita, etten soisi sinusta niitä puhuttavan” — lausui matami katsoen terävästi Helyyn, joka oli tullut tulipunaiseksi, ”mutta”, jatkoi hän, ”katso vain, ettet silmiäsi liian korkealle luo — ylpeys käy lankeemuksen edellä. [...]”

[Hely] ajatteli matamin sanoja ja tiesi kyllä, mitä matami tarkoitti, kun varoitti häntä luomasta silmiänsä korkealle. — ”Kyllä on matamin helppo puhua”, ajatteli Hely, ”hän ei tiedä, kuinka olen sydämmeni [sic] kanssa taistellut — olen koettanut välttää tuota luutnanttia — mutta hän on aina minun tielläni ja niin pian, kuin hänen näen, on koko ymmärrykseni poissa. [...]” (H 136.)

Matamin varoituksista huolimatta Hely jatkaa Akselin tapaamista salaa, vaikka tuleekin käytöksensä seurauksena paheksutuksi. Lainauksessa Matami toimii varoittajana ja pyrkii ohjaamaan Helyä oikealle tielle. Hän toimiikin *Huutolaisissa* yleisesti moraalin äänenä, edustaen ihanteellisen naisen representaatiota ja sen takana vaikuttavia ideologioita. Hökkä (1996, 95) esittää, että kirjallisuudessa juuri muut naiset pitävät yllä naisia rajoittavaa normistoa. Matami on normistoa ylläpitävä nainen, ja hän yrittääkin useasti ohjata Helyä oikealle tielle.

Usein sopimattoman naisen käytös tuodaan esille juuri matamin hahmon ja tämän vuorosanojen kautta, ja huonon naisen representaatioon liittyy *Huutolaisissa* eräänlainen välinpitämättömyys näitä yleistä moraalialueita edustavia kommentteja kohtaan. Kohtauksessa Helyn välinpitämättömyys ja itsepäisyys nousevat huonon naisen piirteiksi. Huomattavaa on kuitenkin, ettei Hely ole omalle sopimattomuudelleen sokea, vaan tiedostaa olevansa sopimaton ja toivoo kykenevänsä toimia toisin.

Vastavuoroisesti Helyn sopimattomuudelle ihanteellinen Iiri käyttäytyy nöyrästi ja epäitsekästä. Hän kuuntelee matamin, kasvattiäitinsä, neuvoja ja toimii kasvattivanhempiansa toiveiden mukaan, kysyen heidän suostumustaan kaikissa elämänsä vaiheissa. Kun Iirille tarjoutuu tilaisuus toteuttaa unelmansa opettajattarena, hänen ensimmäinen reaktionsa on kiittää ja harkita läheistensä suostumusta asiaan:

”Nöyrimmästi minä kiitän siitä luottamuksesta, jota minulle osotatte, ja myöskin rovasti tahdon kiittää, sillä vähän te minua tuntisitte, ellei rovasti olisi puhunut puolestani. En kuitenkaan tahdo varmaa päätöstä tehdä, ennenkuin kasvattivanhempieni kanssa olen asiasta neuvotellut.” (H 151.)

Lainauksessa korostuu Iirin tahto saada tekonsa hyväksytyksi, mikä Helyn varoitusten kieltämisen rinnalla esiintyy ihanteellisena vaihtoehtona. Vaikka Iiri onkin päämäärätietoinen, hän on myös epäitsekäs ja uhrautuva eikä pyri toteuttamaan unelmiaan muiden kustannuksella. Tämä vaatimattomuus ja epäitsekkyys ovat kansalaisäitiyden rinnalla hyvittävinä tekijöinä, joiden avulla Iiri pysyy soveliaan naisen representaation rajojen sisällä jopa opettaessaan ja pyrkiessään pois kotinsa piiristä.

Kun Iirin päällimmäisiksi ominaisuuksiksi muodostuvat nöyryys ja uhrautuvuus, toimii Hely taas vastaavassa tilanteessa uhmakkaasti ja itsepäisesti. Hän päättää läheistensä mielipiteistä ja suostutteluista huolimatta lähteä yksin Helsinkiin sen sijaan, että menisi aiemmin sovittun

mukaisesti siskonsa Iirin apulaiseksi: ”Suotta se kieltäminen olisi, kyllä minä kuitenkin lähden, ei se enää auta.”

”Aina sinä olet oman pääsi pitänyt. Mene sitte, mene minne matkasi vie” (H 198–199.)
Lainauksessa Hely ilmoittaa kestikievarin emännälle, jonka perheessä on kasvanut, päätöksestään lähteä aiempaa sopimusta vastoin, ja käy selväksi, ettei emäntä kykene tätä kieltämään. Hely on itsepäisesti tehnyt päätöksensä oman etuunsa perustuen, eikä suostu kuulemaan vastaväitteitä.

Helyn kieltäytymisestä sopimatonta tekee sen rinnakkaisuus Iirin myöntövyöden kanssa. Kun matami kritisoi Iiriä oman päätöksensä tekemisestä, Iiri muuttaa mielensä ja palaa kertomaan kasvattivanhemmilleen, että tottelee näiden tahtoa omansa yli: ”En ole; tulin teille vain ilmoittamaan, etten minä tahdo olla mikään kiittämätön lapsi. Te olette minut ottaneet kurjuudesta ja kasvattaneet minua – ja minä tunnen, että olen velvollinen tekemään, kuten tahdotte.” (H 161.)

Huutolaiset siis korostaa epäitsekkyyttä naisen ihanteena: naisen tulee kuunnella moraalien, tässä matamin, ääntä ja jättää omat halunsa yleisen hyvän edessä toissijaiseksi on teoksen ihanne. Tämä korostuu myös hahmojen dialogeissa, joissa arvoa annetaan uhrautuvuudelle: [...] sinussa on voimaa itsekieltämiseen, ja sitä ihminen maailmassa tarvitse velvollisuuksiensa täyttämässä.” (H 252.)

Sisarusten hahmojen vertautuvuuden lisäksi Hahnssonin teoksen naisen yhteiskunnallisesti ihanteellisen representaatio nousee esille erityisesti kohtauksessa, jossa Lilli ja Helvi, kylän nuoret sivistyneet tytöt, keskustelevat asemistaan naisina:

Kuules, Lilli, tuo pikku tyttö, jonka Arvo pelasti, tulee nyt meillä käymään koulua, ja minäkin rupean häntä opettamaan. Minusta on erittäin hauska, kun saan sellaista tehtävää, jonka tiedän todellisesti olevan hyödyllistä. Välistä olen ikään kuin väsynyt itseeni, kun on mennyt päiviä, joina en ole tehnyt mitään sellaista, millä olisin voinut hyödyttää ketään – olen vain ommellut vähän koristeita itselleni tahi Seljalle. Äitini tekee taloudelliset toimet ja tarvitsee harvoin minun apuani. Mutta nyt minä joka päivä saan tehdä työtä, josta toivon olevan hyötyä, ja se minut tekee onnelliseksi. Etkö sinä joskus ole tuntenut tyytymättömyyttä itseesi? (H 71.)

Helvi kertoo kaipaavansa elämäänsä muutakin sisältöä kuin ompelemisen, hän haluaa Iirin lailla saavuttaa elämällään jotain suurempaa ja merkityksellisempää. Helvi onkin Iirin lähin

vertailukohta *Huutolaisissa*, ja naiset ovat hyviä ystäviä. Lilli taas on Helvin vastaparina ja edustaa täysin toisenlaista näkemystä:

”En juuri – olenhan aivan nuori vielä, mitäpä minä viitsisin huolehtia. Isäni sanoo aina, että minun pitää olla hänen ilolintunansa, ja samaa mielipidettä on Akselkin. Hän ei ollenkaan pidä naisista, jotka ovat vakavia taikka haluavat virkoja ja muuta semmoista, vaan kutsuu niitä miesmäisiksi.” (H 71–72.)

Vaikka 1800-luvun naisen ihanteisiin kuuluu vanhakantaisuus (ks. Häggman 1994), ei Lillin näkemys saa *Huutolaisissa* hyväksytyä asemaa tämän ollessa teoksessa muuten epäsoviva nainen. Paheellista Lillin hahmossa on miellyttämisenhalu, aatteistaan puhuessaan hän mukailee veljensä Akselin ja isänsä näkemyksiä sen sijaan, että olisi muodostanut omaa näkemystään asioista. Helvi näkee Lillin lapsellisena, ja Helvin asema teoksen ihanteiden edustajana asettaa Lillin edustamaan vastavuoroisesti epäsovivaa naiseutta.

Lainauksessa mielenkiintoista on myös työtätekevän naisen korostettu miesmäisyys. Virkaa tavoitteleva nainen nimetään miesmäiseksi, mitä pidetään selvästi huonona asiana. Tämä erottelu julkisen, työn, kuulumisesta miehelle ja yksityisen kodin piiriin naiselle korostaa Hahnssonin ajan sukupuolirooleja: vain toiselle sukupuolelle on hyväksyttävää tavoitella yhteiskunnallista asemaa. Kuitenkin Helvin edustamassa fennomaanisessa sivistysideologiassa naiset saavat myös paikkansa yhteiskunnassa. Kenties lainauksesta onkin tulkittava, että vaikka fennomania tarjoaa naiselle yhteiskunnallista toimijuutta, on naisen yhteiskunnallisen toimijuuden kanssa silti oltava varovainen, ettei ylitä soveliaisuuden rajoja.

Ihannaisen representaatioon kuuluu siis etenkin Helvin ja Iirin hahmojen kautta fennomaniallekin tyypillinen into kouluttautua ja kehittyä. Helvi Iirin lailla lunastaa soveliaisuutensa korostamalla, ettei halua pois perheensä ja kotinsa piiristä, eikä ole näin vaarallisen miesmäinen, vaan hänkin pyrkii vain naisellisen kutsumuksensa toteuttamiseen: ”En minäkään halua mitään virkaa erittäin, koska minulla on hyvä koti, mutta minä tahtoisin kodissani olla enemmän tarpeellinen.” (H 72.)

Nähdäkseni Lillin ja Helvin keskustelussa *Huutolaiset* kenties eroaa Häggmanin esittämistä 1800-luvun naisihanteista, ja representoikin varovasti liberaalia naisten asemaa ajavaa naista uudenlaisena ihanteena konservatiivisen kodin piiriin tyytyvän naisen sijaan.

3.2 Nainen työssä: kansalaisäidin ihanne

1800-luvun naisihanteen keskeinen määrittäjä oli siis avioliitto ja naisen elämä tähtäsi äitiyteen ja perheen kasvattamiseen. Ihanteellinen nainen -käsite sisälsi ajatuksen ihanteellisesta vaimosta ja äidistä. Mitä siis jäi naiselle, joka ei ollut naimisissa?

Häggman (1994, 198) esittää, että 1800-luvun perhekeskeisten naisihanteiden keskellä naimaton nainen oli yhteiskunnalle ongelma. Hänen mukaansa myös naimattomalta naiselta odotettiin mukautuvaista käytöstä, ja erityisen ongelmallista naisen naimattomuudesta teki se, että naimattomana hän oli vaarassa sortua naisasian kannattajaksi (Häggman 1994, 198–199). *Huutolaisissa* päähenkilö Iiri on naimaton lähes teoksen loppuun asti, ja Hely pysyy naimattomana kuolemaansa saakka. Aikalaiskontekstissaan molemmat naiset olivat siis epäsovivia, tai ainakin ongelmallisia, avioliittoon asti.

Iirin hahmo *Huutolaisissa* rikkookin aviottomana sovinnaisen naisen roolia, sillä hän on nuori nainen, joka tekee palkallista työtä. Hänellä on yhteiskunnallinen asema ja hän toimii perheen piirin sijasta julkisessa piirissä, joka on feministisessä tutkimuksessa historiallisesti määritelty miehelle kuuluvaksi. Iiri on soveliaaksi naiseksi liian kunnianhimoinen ja tavoittelee perhekeskeisyyden sijaan yhteiskunnallista asemaa: ” [...] en tyydy itseeni, ellen saa omaa vaikutusala.” (H 145.)

Iiri toimii palkkaa vastaan opettajana ja on yhteiskunnallisena toimijana etenkin perustaessaan orpokotia, jolloin hän jopa ajaa asiaansa poliittisesti miesten joukossa. Hän ei pyri toteuttamaan naiselle määrättyä kotiin ja perheeseen liittyvää kutsumusta, vaan rikkoo ainakin ensikatsomalta sovinnaisuuden rajoja lähtemällä kotipiiristään töihin. Iirin työnteosta sopimatonta tekee myös sen korostuva vastakkainasettelu avioliiton kanssa: Iiri kieltäytyy kasvattiveljensä kosinnasta ja valitsee sen sijaan työn opettajattarena.

Kuitenkin Iirin soveliaisuutta uhkaavalle käytökselle löytyy selitys ja hyvitys. Vaikka naisen kutsumuksen ajateltiinkin 1800-luvulla olevan perheen ja äitiyden kautta toteutuvaa, oli myös naimattomille naisille oma paikkansa luontaisen kutsumuksensa toteuttamiselle. Naimattoman naisen kutsumus toteutui etenkin fennomanian aatetta mukailien opettajan työssä (Nevala & Ahola 1989, 138). Esimerkiksi opettajan tai sairaanhoitajan ammatin katsottiin olevan niin lähellä naisen kutsumusta hoivaavana äitinä ja kasvattajana, ettei näissä ammateissa toimiminen

ylittänyt sukupuoliselle ajattelulle tyypillistä julkisen ja yksityisen rajaa, vaan naisen nähtiin silti toimivan yksityisellä perheen toimialalla. (Häggman 1994, 198.)

Toimiessaan opettajana Iiri ei siis siirrykään naiselle rajatusta perheen piiristä sopimattomaksi työtätekeväksi naiseksi ja yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi miesten maailmaan, vaan päinvastoin toteuttaa äidillistä kutsumustaan opettamalla kansan lapsia kuin omiaan. Vaikka Iirin ajatukset opettajan työstä ja omasta elämästä ovat varsin itsenäisiä, ne ikään kuin hyvitetään kansalaisäitiyden käsitteellä, ja Iiri palautuu hetkellisen horjahduksen jälkeen soveliaaksi naiseksi. Tämä soveliaisuuden pettäminen ja hyvittäminen ja eräänlainen soveliaan naisen representaation testaaminen ja sen rajojen hahmottelu – synnin ja synninpäästön tasapainottelu – ovat toistuvia teemoja Hahnssonin teoksessa.

Toinen Iirin kyseenalainen vaikutusala on yhteiskunnallinen toiminta orpokodin eteen, joka sekin kuitenkin saa selityksensä ja hyvityksensä 1800-luvun moraalialueella tutkittaessa. Opettajuuden lisäksi myös hyväntekeväisyys nähtiin 1800-luvulla naisen rooliin sopivana (Häggman 1994, 199), joten orpokodin perustaminen ja sen kautta jopa Iirin poliittinen vaikuttaminen selittyvät nekin naisen kutsumuksella. Tässäkin suhteessa Iiri siis pelastuu sopimattoman naisen leimalta, vaikka ensisilmäykseltä töissä käyvä ja asioitaan ja halujaan ajava nainen onkin epäsopeva verrattuna alistuvan perheen piirissä toimivan naisen ihanteeseen.

Iirin lisäksi *Huutolaisissa* on myös muita naimattomia naisia, jotka työskentelevät opettajattarina, mikä teoksen aikalaisyhteiskunnassa on hyväksyttävä ja sovelias naisen representaatio. Myös leskeksi jääneet naiset ovat Hahnssonin teoksessa yleinen naimattoman naisen representaatio, ja teoksen ideologinen maailma sallii myös leskelle työnteon. Aivan teoksen alussa päähenkilöiden äidin kerrotaan olevan leski, joka tekee perheensä eteen töitä, ja hän on hyvinkin ihanteellinen naisen kuva. Myös teoksen lopulla Helyn majoittava leskinainen vuokraa huoneita talostaan tullakseen taloudellisesti toimeen.

Huutolaiset esittelee myös epäsopevan naimattoman naisen. Tämä representaatio kiinnittyy etenkin Helyyn, joka jää aviottomaksi ja tekee töitä perheensä kustannuksella: ”Kyllä niitä leipiä paistaisin – mutta se myyminen, kun täytyy lapsensa jättää, se on mitä ikävintä” (H 206.) Hely joutuu jättämään lapsensa työpäivänsä ajaksi, mikä on lasten kasvattamisesta naisen elämäntehtävänä painottavalla aikakaudella sopimatonta. Kuitenkin Helynkin työt ovat naisellisia töitä kuten käsitöitä, leivän myyntiä, pyykinpesua, jotka tapahtuvat suurimmalta

osalta kodin piirissä. Toisaalta muunlaisen työn teko ei olisi 1800-luvulla välttämättä ollut naiselle mahdollista.

Kuten aiemmin Häggmania mukaillen mainitsin, avioton nainen saattoi 1800-luvulla työskennellä opettajana ilman, että soveliaan naisen rooli tuli rikotuksi. Naisen työssäkäynti kuului kuitenkin nimenomaan aviottoman naisen elämään: nainen sai työskennellä kodin ulkopuolella vain ennen avioitumista (Nevala & Ahola 1989, 138). Tämä malli toistuu *Huutolaisissa* Iirin luopuessa työstään heti, kun hän alkaa suunnitella avioliittoa. Naisen lähipiiri alkaa välittömästi järjestää tälle korvaajaa opettajan töihin ja myös vastuu myös orpokodista siirtyy muille. Teoksen maailmassa on itsestään selvää, ettei Iiri avioitumisen jälkeen voi jatkaa työskentelyä, vaan siirtyy vaimoksi.

Työnteko asettuu perhe-elämän vastakohdaksi, mikä selittää osaltaan myös Helyn työnteon sopimattomuutta. Helyn ja Iirin töiden vastakkainasettelussa korostuvat *Huutolaisten* vastakkaiset soveliaisuuden representaatiot: on olemassa nainen, joka tekee töitä hyväksytysti ennen avioliittoa, ja nainen, joka joutuu tekemään palkallista työtä eikä voi täten olla onnellinen, koska joutuu uhraamaan aikaa perheeltään. Varsinaisesti työnteko, ainakaan naimattomana, itsessään ei näy pahana ja ahkeruus on ihanteellista, mutta se liitetään etenkin Helyn representaatioissa huonompaan elämänlaatuun, epäsovinnaisiin hahmoihin ja sopimattomaan naiseuteen.

3.3 Normeja vastaan: Iirin itsemurhayritys

Vaikka Iiri edustaa Hahnssonin teoksessa ihanteellista naista, hän myös kyseenalaistaa ihanteita. Kenties merkittävin kristinuskoa ja yhteiskuntaihannetta vastaan rikkova teko *Huutolaisissa* on Iirin itsemurhayritys.

Hyväksi ja soveliaaksi naiseksi alusta asti määritetty Iiri rikkoo soveliaasta muuttiaan yrittäessään surmata itsensä äitinsä kuoleman jälkeen:

Tyynenä kuten peili oli lampi, sen pinnalla kuvasteli tähtiä tuhansittain, ne ystävällisesti iskivät silmää Iirille – äitiköhän niistä katseli? – ”Äitini luokse lähtisin jo”, huokaisi lapsi ja alkoi surullisella äänellä laulaa:

'Äiti, eikö kultamaassa, johon pääryportit vie, seurueessa enkelitteen sijaa Iirillekin lie?

Onhan sijaa – onhan sijaa seurueessa enkeleitten.'

Jokin rapsahti metsässä, Iiri kuuli sen ja kirkaisi: ”Uih! Renkala!” sekä hypähti, huutaen ”äiti, äiti!” nopeasti kuin lentävä lintu lammen syvyyteen. (H 51.)

Teko ei ole harkittu tai suunniteltu, mutta Iiri ei myöhemmin kysyttäessä myöskään kiellä yrittäneensä itsemurhaa, vaan kertoo halunneensa äitinsä luo. Kohtauksessa Iirin kasvattiäiti matami edustaa jälleen yhteiskunnallista ääntä kauhistellessaan tytön tekoa: ” [...] Iiri rukka, mitäs ajattelitkaan, kun tuollaisen kamalan työn aioit tehdä? Se oli hirveä synti.” (H 57.) Itsemurhayritys nähdään siis *Huutolaisissa* syntisenä tekona, joka ei alkuunkaan sovi Iirin hyveelliseen hahmoon, joka muuten edustaa kristillistä moraalialia.

Tätä epäsopivaa käytöstä hyvitetään teoksessa heti matamin esittämien selitysten kautta. Hän vetoaa Jumalan pelastukseen, joka suojeli Iiriä toimittamasta syntiään loppuun: ”Voi lapsi parka! Jumala, joka oli niin armollinen, että lähetti sinulle pelastajan, ei suinkaan sinua vastakaan hylkää.” (H 57.) Jumalan silmissä yritys on siis hyvitetty, sillä Arvo, joka Iirin pelasti, asetetaan Jumalan lähettämäksi auttajaksi. Matami jatkaa teon hyvittämistä myös myöhemmin todetessaan, että ”[h]änen päänsä oli sekaisin, mutta nyt on hän taas terve” (H 63). Syntinen teko erotetaan Iirin luonteesta ja määritellään hetkelliseksi mielenhäiriöksi, jonka kautta Iiriä ei tulisi määritellä sopimattomaksi naiseksi.

Itsemurhayritys vaikuttaa hyvittelyistä huolimatta Iirin elämään jatkossakin, mikä korostaa *Huutolaisten* negatiivista representaatiota itsemurhaa yrittävästä naisesta. Iiri ei saa haluamaansa työpaikkaa, sillä naisen entinen isäntä vetoaa Iirin epäsovinnaiseen yritykseen opettajia valittaessa: ”Emme huoli semmoisesta. Vielä ehkä opettaisi lapsiamme menemään järveen, kun heitä kuritetaan.” (H 144.)

Renkalan, Iirin entisen isännän, näkemys ja asenne Iiriä kohtaan itsemurhan seurauksena heijastavat Hahnssonin ajalle tyypillistä näkemystä itsemurhasta. Foucault (1998, 99) esittää, että itsemurha nähtiin historiallisesti rikoksena, sillä sen avulla kaapattiin valta elämästä itselle sen sijaan, että olisi annettu tuonpuoleisen voiman, siis esimerkiksi Jumalan, päättää kohtalostaan. Tämä näkemys heijastuu myös Hahnssonin tekstissä, ja etenkin ajatus vallan kaappaamisesta pois Jumalalta selittää *Huutolaisten* representaatiota itsemurhasta: yrittäessään itsemurhaa Iiri ikään kuin varastaa Jumalan vallan itselleen, mikä Hahnssonin teoksen

maailmassa on korostetun epäsiiveellistä ja moraalitonta vallitsevaa kristinuskon ideologiaa vasten.

Itsemurhayritys sisältää myös toisen ajan moraalia vastaan sotivan vallankaappauksen, sillä Iiri toimii teossaan myös naisena miehiä vastaan. Hänet on kaupattu Renkalalle palvelustyöksi, ja yrittäessään paeta elämästä hän myös pyrkii pakenemaan miehen omistuksesta. Renkalaa vastaan toimiminen nostetaankin *Huutolaisissa* esille itsemurhan yhteydessä: ”Hän ei anna sitä anteeksi, että Iiri häneltä otettiin”, sanoi Hely, ’koska se oli ikään kuin hänen valtansa ylenkatsomista.” (H 135.) Itsemurhayrityksen seurauksena Iirin holhous Renkalan alaisena päättyy, kun hänestä tulee matamin ja lukkarin ottotytär, ja valta siirtyy mieheltä ottovanhemmille.

Itsemurhayritys on Iirin suurin synti erityisesti kristinuskon ihannetta vastaan. Syntisenä nähty teko saa kuitenkin uuden merkityksen Arvon ja Iirin tavatessa ja Iirin päätyessä lukkarin ja matamin perheeseen teon seurauksena. Iirin kohtalo ei olisi ollut niin suotuinen ilman tätä syntiä, jonka hän saa kuitenkin suurelta osalta anteeksi. Matamin ehdottama Jumalan pelastaja-narratiivi on myös omiaan selittämään Iirin synnin pois: Jumalaa vastaan tehty rike esitetäänkin kristillisen moraalin aikana Jumalan määräämänä kohtalona, eikä Iiriä täten voi syyttää synnistä.

4 Nainen ja perhe

Naiselle on perinteisesti määrätty yksityinen, perheen piirin elämäalue. Monet *Huutolaisten* representaatiot liittyvät juuri siihen, millaista on olla sopiva nainen yksityisessä elämässä. Tässä luvussa analysoin naisen representaatioita perheessä aina kosinnoista ja avioliitosta äitiyteen.

Perhe oli 1800-luvulla naiseuden tärkein määrittäjä, mikä käy ilmi jo kansalaisäitiydenkin ajatuksesta. Myös kristinuskoko korostaa perheen merkitystä, ja kristillisen avioliittokäsityksen mukaan perheen, joka koostui naisesta ja miehestä, tehtävänä oli synnyttää lapsia ja kasvattaa heistä kelpoisia yhteiskunnan kansalaisia. (Räisänen 1995, 69.) Naisen toiminta selitettiin

naisellisen kutsumuksen toteuttamisena, ja lopulta kaikki soveliaat teot palautuivat naisen vaistoon toimia äitinä ja kasvattajana. Mäkelä et al. (1989, 82) esittävät naisen aseman olleen nimenomaan kodin piirissä vaikuttaminen, jonka kautta hän kykeni syvästi vaikuttamaan ympäristöönsä etenkin äitinä ja kasvattajana. Äiti oli perheessä ja yhteiskunnassa korvaamaton jäsen, koska vain hän kykeni kasvattamaan lapsensa kristillisiin moraaleihin (Nevala & Ahola 1989, 82.)

Perheen teema on *Huutolaisissa* esillä jo teoksen alkuasetelmasta lähtien, sillä ydinperheen kuvaamisen sijaan Hahnssonin teos kuvaa orposisaruksia, jotka jo ennen orpouttaan ovat eläneet yksinhuoltajaksi jääneen leskiäitinsä hoivassa. Perheen teemaan liittyy myös jo otsikkotasolla esillä oleva huutolaisuus, joka oli 1800-luvun alulta alkanut malli, jossa orpolapsia ja sairaita huutokaupattiin vaivaishuutokaupoissa. Huudettavana olevan sai omakseen se, joka oli valmis ottamaan huutolaisen hoidettavakseen pienintä korvausta vastaan. Huutokauppoja kutsuttiin orjamarkkinoiksi, ja usein huudettavana olevan asema läheni kotiorjaa, toisin kuin *Huutolaiset*-teoksen Iirin onnekasta ottolapsen asemaa. (Ks. Halmekoski 2011, 11.)

4.1 Kosinnat ja kiellot: avioliitto naisen kohtalona

Ihanteellisen naisen representaatioon kuuluu lähtökohtaisesti *Huutolaisissa* ajatus avioliitosta. Ihanteellinen nainen on hyvä vaimoehdokka, ja näin myös ihanteellinen kosinnan kohde. *Huutolaisissa* on useita kosintoja. Ensimmäinen kosinta on Pekon kosinta Iirille, kasvattisisarelleen. Kosinta ja siihen liittyvä keskustelu ja juoruilu kyläläisten joukossa kertovat paljon naista koskevista moraaleista ja normeista: kyläläiset juoruavat nuorten naisten kihlauksista, mikä ilmentää aikakaudelle tyypillistä mallia, jossa naisen elämä tähtää avioliittoon: ”’Kuka on hänen sulhonsa?’ kysyi Arvo uteliaasti. ’Herra Salmi tietysti! Etkö sitä nähnyt? Kuka nyt tuolla tavalla kävelisi nuoren herran kanssa, ellei kihloissa olisi.’” (H 157.) Kyläläiset olettavat Iirin ja Pekon kihloihin. 1800-luvun naiselta odotettiin soveliaasta avioliittoa ja kuten lainauksestakin käy ilmi, naisen elämää määriteltiin lähes pelkästään avioliiton kautta.

Oletus kihloista on *Huutolaisissa* toistuva asetelma sekä itse kihloihin aikovien että suhdetta ulkopuolelta seuraavien mielissä. Pekko kosii Iiriä juuri ennen tätä kävelyretkeä, jonka

päätteeksi heidän arvellaan olevan kihloissa, ja mies itsekin kantaa oletusta siitä, että lähipiirissä kasvanut nainen on luonnollisesti hänen tuleva vaimonsa: ”Hämmästys kuvastui Pekon kasvoissa, sillä eipä hänen mieleensä koskaan ollut tullut ettei hän Iiriä saisi. Sitä vain hän oli pelännyt, että tyttö kuitenkin tahtoisu opettajattarena olla, kunnes hän, Pekko, oman kodin saisi.” (H 155.) Huomattavaa Pekon, sivistyneen miehen, ajattelussa myös työnteon kuuluminen pelkästään aviottomille naisille oletuksessa, että Iiri luopuu työstään avioliiton tullessa.

Teoksen toinen kosinta toistaa samaa kaavaa, kun Kallu kosii Helyä, Iirin siskoa, ja miehen yllätykseksi nainen kieltäytyy:

”Miksi sinä et milloinkaan tahdo minua kuunnella, kun joskus vakavasti juttelisin kanssasi; olemmehan olleet aina hyviä ystäviä lapsuudesta asti, ja kerran minä tahdon varman vastauksen sinulta. Olen monta monituista kertaa sanonut sinulle, että sinua rakastan enemmän kuin ketään muuta maailmassa, mutta kysymyksiini: ’Rakastatko sinä minua,’ – sinä aina kiertämällä vastaat. Mitä se semmoinen on?”

”No hyvänen aika, pidänhän minä sinusta, mutta en vielä ole naimista ajatellut – vapaana on hauska olla – vaan enhän minä muistakaan huoli; jos jonkun otan, otan kai sinut, mutta en minä mitään varmasti lupaa.” (H 119.)

Tässä kosinnassa on mukana myös sama oletus, joka värittää Pekon ja Iirin suhdetta: lapsuudesta asti tovereina olleet mies ja nainen oletetaan toistensa elämäkumppaneiksi. Myös Helystä ja Kallusta juorutaan kyläläisten kesken:

”Olen kuullut, että sinäkin olet kihloissa Kallun kanssa, ja sitä olen jo kauan odottanutkin, koska tiedän, että hän aina lapsesta asti on ollut erinomaisen hyvä sinulle ja myöskin veljellesi. Kuten vanhempi veli on hän suojellut Marttia kaikesta pahasta, johon hän olisi saattanut oppia.”

”Kyllä ihmiset paljon puhuvat. En minä vielä suinkaan kihloissa ole enkä tulevaisuudesta mitään tiedä”, vastasi Hely.” (H 135.)

Kosinnasta kieltäytyminen sotii *Huutolaisissa* avioliittoon tähtäävän ideaalisen naisen representaatiota vastaan, ja kihloista kieltäytyvät naiset saavat siitä myös kuulla. Iirin kieltäytyessä Pekon kosinnasta matami, Iirin kasvattiäiti, toimii jälleen yhteiskunnan äänenä ja ihannaisen moraalien esittäjänä ja ohjenuorana: ” [...] kovasti olet mielemmepahoitannut; luulin minä sinua kiitollisemmaksi. (H 160.) Matami syyllistää Iiriä kieltäytymisestä, ja sanoo tätä epäkiitolliseksi. Hän tekee selväksi, että Iirin kieltäytyminen ei ole hyväksyttävää, eikä sovi hänen kasvattamalleen hyvälle naiselle.

Tässä Iirin ihanteellisuuteen tulee jälleen särö: hän ei toimi ihanteellisesti tai soveliaasti, vaan rikkoo hänelle asetettuja odotuksia ja yhteiskunnan hänelle määräämää roolia. Iiri alkaakin epäillä omaa päätöstään matamin, moraalin äänen, kritiikin seurauksena: ”Olenko minä todellakin kiittämätön? – Pitäisikö minun ottaa Pekko, vaikka en häntä rakasta? Ei, sitä en saata uskoa.” (H 160.)

Vaikka Iiri aluksi pitäytyy päätöksessään kieltäytyä, tulee hän hyvittäneeksi soveliaisuuden rikoksensa lopulta uhrautumalla: ”Vaan uhrata itsensä – sen hän olisi voinut tehdä – ja siihen hän nyt luuli olevansa velkapää.” (H 160.) Iiri lunastaa soveliaan naiseutensa takaisin muuttaessaan mieltään ja ollessaan valmis uhrautumaan avioliittoon turvatakseen kasvattivanhempiansa onnen.

Kihlauksista kieltäytymisen syyksi teoksessa esitetään aidon rakkauden vaatimusta, jossa ilmenee 1800-luvulle olennainen rakkausavioliiton ihanne. Tämä esiintyy molempien Iirin ja Helyn kihlauksista kieltäytymisissä. Molemmat naiset haluavat naimisiin, eivätkä siis riko aikansa soveliaisuutta tässä, mutta he näkevät avioliiton olevan aidon rakkauden valinta: ”[...] Jos Kallun ottaisin, olisin pelastettu – toivoisin voivani tehdä sen. Minä tiedän, että tulisin onnelliseksi, jos häntä rakastaisin niin kuin ennen – silloin lapsempana [...], mutta nyt se on minulle mahdotonta, enkä ilma rakkautta naimisiin mene.” (H 136.)

Myös Iirin kieltäytymiseen sisältyy aidon rakkauden ajatus, kun Iiri vertaa Pekkoa rakkauden ihanteeseensa, jota tämä ei kohtaa:

”Ken kerran on ihanteensa nähnyt, hän ei rakkaudestaan erehdy” – vastasi Iiri hiljaa.

”Sinäkö olisit rakastanut! – ja ketä? Sitä en ymmärrä.”

”Minä olen nähnyt ihanteeni – mutta ihanteet ovat saavuttamattomia –” (H 156.)

Iiri kieltäytyy Pekon kosinnasta, koska tietää ettei rakasta tätä aidosti.

Aikakauden naisien elämää määrännyt avioliiton normatiivisuus esiintyy molemmissa kohtauksissa siinä, että naisten kieltäytymisen syyksi nähdään ylenkatsominen, vaikka kyseessä on aidon rakkauden puute. Naisten oletetaan olevan miehille alisteisia ja myöntyväisiä, ja etenkin Iirin kieltäytyminen liitetään heti epätoivottuun oikutteluun.

Lainauksessa Helylle tarjoutuu sovituksen paikka, kun Kallu pyytää häntä vielä kerran vaimokseen ennen naisen lähtöä Helsinkiin. Tällöinkään, matamin ja muiden kehotuksista ja

varoituksista sekä omatunnostaan huolimatta, Hely ei kuitenkaan ota tarjottua apua vastaan, vaan pitäytyy epäsovivassa päätöksessään ja lukitsee epäonnensa paikalleen. Hely myöntää, ettei ole ihanteen mukainen, eikä siksi myöskään ansaitse ihanteellista avioliittoa Kallun kanssa. Tässä selityksessä Hely ei puolustele kunniaansa naisena, vaan hyväksyy sopimattoman naisen roolin, kun taas Iiri sopimattomuuden uhan alla alistuu ja on valmis uhrautumaan muille mieluisiin kihloihin. Vaikka kieltäytymisten syy on naisilla sama, aito rakkaus toiseen, Iirin vastaparina Hely edustaa naista, joka ei kykene lunastamaan ihanteellisuutta takaisin itselleen.

Iirin salaisuus ihanteellisuuteen miessuhteissa on myös ensimmäisestä kieltäytymisestä eroava hyväksyttävä suhde Arvoon. Iiri toimii tässä suhteessa soveliaan naisen lailla, ja kieltää itseltään jopa miehen ajattelun, ennen kuin mies lähestyy häntä itse: ”Jospa yhden ainoan kerran saisin tanssia hänen kanssaan – yhden kerran vain’ – mutta se ajatus puikahti esiin hänen sydämensä sisimmästä sopukasta – ja sinne hän sen taas lähetti piiloon.” (H 109.)

Ajatus epäsymmetrisestä rakkaudesta, jossa nainen katsoo miestä ylöspäin ja on tälle alisteinen, kuuluu 1800-luvun normistoon. Ajan ihanteellinen nainen oli riippuvainen miehen aloitteesta. (Häggman 1994, 100–102.) Odottaessaan Arvon aloitetta ja piilottaessaan omat halunsa Iiri siis toteuttaa jälleen soveliaan naisen roolia.

Lopulta Arvo tunnustaa rakkautensa ja tekee ihanteellisena miehenä aloitteen:

”—Jo kauan olen ollut vakuutettu siitä, että te olette se nainen, jonka rakkaus minut onnelliseksi saattaisi, sillä samat aatteet, samat pyrinnot elvyttävät sydämiämme. Uskallanko toivoa, että minua saatatte lempiä? —”

”Tekö minua lemmitte? Te, joka aina, niin pitkältä kuin muistan, olette ollut minun ihanteeni! Mutta ihanteet ovat saavuttamattomia – en milloinkaan, en hetkeäkään ole uskaltanut ajatella, että te minua lempisitte. Olen vain ollut äärettömän onnellinen kaikesta siitä ystävydestä, jota minulle olette runsaassa määrässä osottanut. Tämä on niin ihmeellistä, etten voi sitä todeksi käsittää! Oletteko ajatellut, että veljeni, jota rakastan, on ainoastaan halpa torppari, ja sisareni langennut raukka [...]” (H 227.)

Vastauksessaan Iiri vetoaa siskonsa Helyn lailla huonouteensa mieheen verrattuna ja tuo esiin epäsovivuuttaan. Arvo saa hänet kohtauksessa kuitenkin vakuuttumaan rakkaudestaan. Kenties ero siskojen välillä onkin se, että Iiri alistuu miehen tahtoon ja hyväksyy avion mukana tulevan onnen, kun taas Hely tekee loppuun asti oman mielensä mukaan ja kieltää Kallun lupaukset onnesta.

Helyn epäonnea avioliiton suhteen selittää myös hänen suhteensa luutnantti Akseliin. Tämä suhde rinnastuu Iirin ja Arvon suhteeseen, sillä molemmissa huonommasta asemasta lähtöisin olevat naiset rakastuvat korkeampiarvoisiin miehiin, jotka sattuvat vielä olemaan serkuksia. Naisten erilainen toiminta suhteissa kietoutuu naisen ihanteeseen ja täten myös heidän kohtaloihinsa: kun Iiri on nöyrä ja kieltää itseltään unelmiensa miehen ajattelun, Hely nauttii kehuista ja viettää varoituksista huolimatta aikaa Akselin kanssa. Hely on uskalias ja tulee lopulta Akselin torjumaksi ja jää yksin.

Varsinainen syy tai hyvitys Helyn kieltäytymiseen ja naisen ja Kallun suhteen epäonnistumiseen paljastuu teoksessa vasta myöhemmin: Hely synnyttää Akselin lapsen miehen hylättyä hänet. Hely on siis aidosti epäsopiva avioon Kallun kanssa, eikä kieltäydy lopulta pelkästä itsepäisyydestä, vaan hänen kohtalonsa on lukittu lapsen kautta jo epäonneen ennen pelastavan mahdollisuuden tarjoutumista.

4.2 Avioliittomoraali: vaimon ihanne

1800-luvulla naiseuden hyväksyty ja sovelias representaatio liittyy pitkälti perheeseen ja etenkin avioliittoon. Naisen identiteettiä määrittää ajalle tyypillisesti myös Hahnssonin teoksessa tämän arvo ja potentiaali vaimona.

Aikakauden perheoppaissa naisen asemaksi avioliitossa määriteltiin miehelle alistuminen:

Vaimojen tulee olla miehensä alamaiset. [...] On kuin itsestään selvää kunnan vaimosta taipua miehensä tahtoon; hänen sisällinen tuntonsa, että hän on heikompi, saattaa hänet kammoksumaan ohjiin tarttumista ja hallitsemista. (Rodhe 1890, 40, sit. Räisänen 1995, 87.)

Muita aviovaimon toivottuja ominaisuuksia yhdisti niiden luonne niin sanottuina kotia rakentavina hyveinä (Häggman 1994, 183). *Huutolaiset* rajaa ihanteellisen vaimon representaatiota aluksi, kun Arvo, Iirin tuleva aviomies, ja tämän neuvonantaja neiti Joppe keskustelevat avioliitosta:

”Ottaisitko sinä halusta vaimon, joka aina vain sanoisi jaa, jaa, niin, niin, kaikkiin asioihin, joista tahtoisit keskustella hänen kanssaan? Jos niin on, neuvon sinua olemaan ilman vaimoa yhtä hyvin, sillä mitä tuollaisella kumppanilla tekisit, joka ei tiedä mitään itse ja sen vuoksi on sinun ainaisena kaikunasi. [...]” (H 26.)

Lainauksessa neiti Joppe valistaa Arvoa hyvän vaimon ominaisuuksista, ja nostaa esiin naisen itsenäisen ajattelun tärkeyden. Häggmanin ihanteisiin peilaten vuorosanasta kuvastuu 1800-luvulla vallinnut naisihanne, jossa etenkin miellyttämisenhalu oli naiselta epätoivottua. Joppe on teoksessa Iirin ja Helvin rinnalla edistysellisemmän naisihanteen kannattaja, ja vastakkainasettelu esimerkiksi Lillin vanhakantaisempaan ajatteluun rakentuu yhä samassa kohtauksessa:

”Katso vain, ettet huonoa saalista saa. Todella, minä varoitan sinua! Tuollaiset nuket, kuin serkkusi [Lilli] on, harvoin tekevät järkevän miehen onnelliseksi, mutta usein on tapahtunut, että ovat vieneet viisaan miehen järjen, ja mies parat ovat huomanneet sen vasta silloin, kuin katuminen on käynyt liian myöhäiseksi.”

”Älkää pelätkö, ei minua nuket miellytä, ajattelevien ja järjellisten ihmisten seurassa olen aina parahiten viihtynyt. [...]” (H 29.)

Katkelmassa neiti Joppe viittaa Arvon serkkuun, Lilliin, puhuessaan nukkemaisista naisista. Nukkerepresentaatio onkin eräs teoksen ihanteellisen naiskuvan vastakohtista, ja nukkemaiseen representaatioon liittyvät juurikin miellyttämisenhalu ja itsenäisen ajattelukyvyn puutteellisuus, joita Lilli edustaa. Nukkekuvaan palataan Lillin kohdalla myös myöhemmin, kun Arvo kertoo äidilleen, ettei tahtoisi tytön kaltaista nukkea vaimokseen.

Arvo keskustelee äitinsä kanssa avioliittoaikeistaan, ja vaikka äiti pitääkin Lilliä kunnollisena tyttönä, on hän Arvon silmissä ihanteen vastainen nukkemainen nainen. Nukkemaisuus on siis yksi *Huutolaisten* sopimattomista naisrepresentaatioista.

Ihanteellisen vaimon kuva esiintyy *Huutolaisissa* Lillin vastaparissa Iirissä, joka on teoksen läpi nöyrä, mutta myös itsenäinen. Iiri uskaltaa haastaa miehiä etenkin orpokotia ajaessaan, mutta hän on ennen kaikkea uhrautuvainen ja alistuva: ”Olenhan ollut täydellisen onnellinen, onhan minulla ollut juhannushetkeni – mitä tarvitsee minun pyytää enempää!” (H 248.) Näiden ominaisuuksiensa takia Iiri tulee lopulta myös hyväksytyksi sulhasensa korkeampiarvoiseen perheeseen. Teos ei kuitenkaan kuvaa Iiriä avioliittoon asti, vaan ihanteellisen vaimon kuvaa on etsittävä muualta.

Ensimmäisenä tottelevaisena naisena ja vaimona esitellään matami, lukkarin vaimo. Hän on ollut naimisissa miehensä kanssa lapsesta asti ja puolustaa puheissaan soveliasta avioliittoa sekä Iirille että Helylle. Matamista selviää heti teoksen alussa, että hän olisi halunnut huutaa Iirin huutokaupasta omakseen. Hän ei kuitenkaan naisen ja alistuvan vaimon roolissa näin kykene

tekemään, sillä hän mukautuu miehensä tahtoon sen sijaan, että toisi omaa mielipidettään esille.

Tämä katumus johtaa matamin arvioimaan vaimon asemaansa uudelleen:

Lukkarin matami läksi pois, mutta ajatteli kävellessään kotiin päin, että hän kyllä tietäisi mitä tekisi, jos nuo lapset nyt vasta olisivat huutokaupalla. Vaikkei ukko mitään puhuisikaan, vaan olisi tuollainen tuppisuu kuin onkin, niin päättäisi hän, matami, vain omin päinsä – ja silloin olisi Iiri kuten hänen oma lapsensa [...]. (H 43.)

Matami päättää vastaisuudessa toimia oman mielensä mukaan ja liittää sen hetkisen epäonnensa ja katumuksensa miehensä mukailuun. Tämä ihanteellisen vaimon alistuneisuudesta poikkeaminen kuitenkin hyvitetään teoksessa pian, sillä käykin ilmi, että matamin mies olisi myös halunnut huutaa Iirin itselleen, ja matami vaimona vain tulkitsi miehensä tahtoa väärin. Näin vaimon uhma ja päätös itsenäisyydestä jää vain hetkelliseksi väärinkäsitykseksi, ja matami palaa ihanteellisen vaimon rooliin.

Matamissa toistuu siis myös Iirissä ilmenevä sopivan naisen representaation uudelleenlunastaminen soveliaisuuden näennäisen menettämisen jälkeen: matamin päätös erota miehensä mielipiteestä hyvitetään, kun käykin ilmi, että mies olisi ollut matamin kanssa yhtä mieltä Iirin huutamisesta. Kuitenkin *Huutolaisten* toistama ihanne naisesta sisältää myös naisen kyvyn väittää miehelleen vastaan, tai ainakin tuoda esiin omia mielipiteitään, ja tämä ihanne representoituu matamin hahmossa, kun onni löytyykin matamin uskaltaessa tuoda oma näkemyksensä esiin miehelleen. Mukautuvaisuus ja miellyttämisenhalu ovat mataminkin kohdalla piirteet, jotka johtavat alun perin epäonneen ja katumukseen.

Matami edustaa myös soveliasta kihlausta. Iirin kieltäytyessä kosinnasta matami käyttää omaa avioliittoaan soveliaisuuden mittana:

[...] Kun lukkari minua kosi, otin minä hänen oitis, sillä hän oli hyvä lukkari, veisasi hyvästi sekä oli minua paljonkin viisaampi, vaikka olikin semmoinen harapuheinen. Mutta sitä ei kukaan saata sanoa, ettemme me ole onnelliset olleet, ja herranani olen häntä myös aina pitänyt.”

”Niin, herranani ja kumppaninani minäkin tahtoisin sitä pitää, jota lemmin, mutta Pekon luonne ei minulle sovi [...].” (H 159.)

Lainauksessa matami esittää naiselle sopivan avioliiton mallia: naisen tulee olla miehelleen alisteinen ja miehen tämän herra. Iiri myöntyy matamin näkökantaan, mikä osaltaan myös hyvittää Iirin käytöstä, sillä se merkitsee, ettei Iirin ihanne aidosta rakkaudesta sodi varsinaisesti

naisen sovinnasta roolia vastaan, vaan hänkin haluaa alistua miehelleen. Tämä myöntymisen myös lukitsee vaimon alisteisuuden teoksen ideologioiden mukaisiin ihanteisiin Iirin ollessa näiden edustaja.

Epäsopivien naisten representaatiot tulevat Hahnssonin teoksessa usein esiin suhteessa matamin hahmoon. Tämän ihanteita representoivan hahmon puuttuminen naisten käyttäytymiseen nostaa teoksesta esille erityisesti Helyn ja Renkalan emännän ihanteen vastaisina, epäsopivina representoituvina naisina.

Helyn sopimattomuus liittyy jo aiemmin esittelemiini piirteisiin ja tekoihin. Hänen ailahtelevaisuutensa ja ylpeytensä, jotka Häggmanin (1994, 182–183) mukaan olivat naiselta epätoivottuja ominaisuuksia ja etenkin tässä perheen ihannetta vastaan sotivia piirteitä, tekevät hänestä yhteiskunnallisesti mutta myös perheen piirissä sopimattoman. Hely on ihanteelliseen naiseen verrattuna liian ylpeä, eikä nöyryy tilanteissa, joissa ihanteelliset naiset, esimerkiksi Iiri, nöyryvät. Hän saa sen sijaan mielihyvää kehuksi tulemisesta ja päättää usein aktiivisesti toimia ihanteen vastaisesti mukautumisen sijaan eikä alistu ihanteellisen vaimon tavoin miehille. Lopulta Hely toimii moraalin vastaisesti saadessaan aviottoman lapsen ja joutuu näin luopumaan toivosta päästä avioon. Hän on varomattomuutensa takia teoksen lopussa Kallun viimeisen armon kieltäessään kykenemätön sopimaan ihanteellisen vaimon muottiin ja tietää sen itsekin.

Toinen vaimon ihanteen representaatiota vastaan sotiva hahmo *Huutolaisissa* on Renkalan emäntä, jonka toiminnan sopimattomuus nousee esiin matamin, siis ihanteen representaation, tuomitsemisen seurauksena. Emäntä toimii miehensä selän takana, minkä matami tuomitsee jyrkästi naiselle sopimattomaksi toiminnaksi:

”[...] Meidän täytyy ostaa isännän tietämättä. Aina silloin tällöin viedään jyvätahi jauhopussi maakauppiaille, ja hän antaa sitte kahvia vaihetukseen. Kai sitä runsaimmin meidän puolelta annetaan, mutta eihän se meidän isännän laarissa tunnu.”

”Hyvänen aika, miten emäntä sillä tavalla tekee – sehän on selvää varastamista!”

”Älkäähän toki niin sanoko, omaa tavaraanipa se on, mutta koskei isäntä anna rahaa, niin täytyyhän näitä keinoja sitte käyttää.” (H 41.)

Kohtauksessa matami kauhistuu emännän käytöstä ja tekee selväksi paheksuvansa tällaista toimintaa. Matamin aiempaan miehensä tahdon noudattamiseen verrattuna Renkalan emännän ajattelu ja asenne vaikuttavat korostuneen sopimattomilta. Emäntä toimii tietoisesti miehensä

selän takana ja käyttää tämän varoja salaa, asettaen oman etunsa ja tahtonsa miehen tahdon edelle.

Renkalan emäntä ja Hely edustavat teoksessa uhmakasta naista, joka ei taivu miehen tahtoon. Nukkerepresentaation lisäksi tämä uhmakas nainen on toinen *Huutolaisten* keskeisimmistä sopimattoman naiseuden representaatioista.

4.3 Äitiys ja uhrautuvan äidin ihanne

Perheen piirin representaatioista *Huutolaisissa* käsittelen vielä äidin roolia. Avioliittoon pyrkiminen oli teoksen ilmestymisajan yhteiskunnassa naisen keskeinen päämäärä (ks. Klencke 1890). Koska avioliittomoraali sisältää ajatuksen perheen perustamisesta, on äitiys kiistattomasti osa ihanteellisen naisen roolia.

Kristillisessä avioliittomoraalissa äitiyden ja naiseuden ihanteet kietoutuvat toisiinsa. Oikeanlaiseen äitiyteen liittyy etenkin vahvasti uhrautuvaisuuden ihanne, ja heti teoksen alussa esitelty Iirin ja Helyn äiti on oikea pyhimysäidin representaatio:

” [...] jäämme ihmettelemään, miten tuo viisikymppinäköinen huone, jossa asuu äiti ja kolme lasta, saattaa olla noin siistinä. [...] Lapset eivät kuitenkaan köyhyydestä ole tietäneet, sillä äiti eli Antin-Liisa, joksi häntä nimitettiin, on heille aina heidän pienet tarpeensa työllään hankkinut niin kauan kuin hän terveenä oli, ja niin hän vielä nytkin on toimittanut heille heidän joulutarpeensa [...]” (H 6—7.)

Antin-Liisa esitetään lapsensa hyvin kasvattaneena, ja tämän ihanteellisuus näkyy myös kodissa, jota pidettiin erityisesti naisen elinalana.

Tyttöjen äiti on ihanteellinen äiti, joka valaa jouluksi ”Vapahtajan tuloksi” kolmihaaraisen kynttilän ja on tehnyt miehensä kuoleman jälkeen töitä lastensa pelastukseksi. Ihanteellisen äidin representaatio sisältää tässä kuvauksessa myös kristinuskon, sillä jouluksi valettu kynttilä on eräänlainen äidin velvollisuus, jonka tämä suorittaa yhä sairaanakin. Leskiäiti nousee pyhimyksen asemaan uhratessaan hänelle tuodun ruokansa lastensa syötäväksi juuri ennen kuolemaansa. Uhrautuminen näyttäytyy teoksessa siis osana niin ihanteellista naista kuin äitiä

, ja nimitänkin teoksen ihanteellisen naisen representaatioista yhden pyhimysäidin representaatioksi.

Ihanteellinen äiti on teoksessa myös lukkarin matami, joka valitsee äitiyden ottaessaan Iirin tyttärekseen ja myös miehensä veljenpojan Pekon huolehdittavakseen. Matami on menettänyt oman tyttärensä ja hyvittää Iirin adoptoidessaan eräänlaisen hyvän vaimon rooliristiriidan tullessaan jälleen äidiksi Iirille. Antin-Liisan tavoin hän tekee kaikkensa lastensa puolesta: hän ajaa Iirin asiaa kyläläisten kesken ja lähettää tämän omilla rahoillaan kouluun.

Äitiydessäkin matami on ihanteen edustaja ja myös moraalin äänenä, jota vasten epäsovitvat representaatiot korostuvat. Epäsovitavan äidin malli löytyy jo naisen ihanteen vastaisesta Renkalan emännästä, jota matami kritisoi. Jo aiemmin käsittelemässäni kahvikohtauksessa matami jatkaa emännän kritisointia ja kyseenalaistaa tämän kasvattajan roolin:

”En minä vain meidän ukolta salaa mitään ostaisi. Ajatelkaas, kun lapsenne tuollaisiin salakauppoihin oppivat, niin tulee heistäkin pettureita. He pettävät varmaankin teitä taas, jos te heitä kiellätte liiaksi koreilemasta tai musta sellaisesta.” (H 41.)

Kohtauksessa matami edustaa 1800-luvun moraalioppia, joka rinnastaa äidit ja siveellisyyden. Räisänen (1995, 103) esittää, että 1800-luvulla vallitsi käsitys, jonka mukaan lapsien tuli oppia uskonnon ja siveellisyyden alkeet juuri äidiltä. Tämä liittyy osaltaan myös fennomanian ideologiaan, jossa äidit toimivat lastensa kautta koko kansakunnan kasvattajina. Moraalikasvatus kodissa oli siis äidin tehtävä, ja sen vaikutukset jopa yhteiskunnallisia.

Teoksessa siveellisyyden ja äitien moraalien yhteys esiintyy myös Helyn ajatuksissa:

Hän tuli nyt levollisemmaksi, mutta pyyhkiellessään tomuja pöydältä ja ikkunoilta muistui hänen mieleensä, että äiti-vainaja oli usein sanonut: ”Mitä tänään voit tehdä, älä jätä sitä huomiseksi –” ja nuo sanat nyt yhätkuivat hänen korvissaan. [...] mutta yhätkuivat äiti-vainajan sanat nyt vain ahdistivat häntä – miksikä lienevätkään tulleet aina mieleen? (H 193.)

Lainauksesta käy ilmi, että äidiltä saatu oppi palautuu Helyn mieleen eräänlaisena omatunnon äänenä yhä äidin kuoltua.

Äitiyden teema nousee esiin Helyn hahmossa myös tämän oman lapsen kautta. Äiti ja moraalit liitetään teoksessa toisiinsa, ja Hely on omien huonojen ominaisuuksiensa ansiosta epäsovitava

äiti ja asettanut lapsensa maailmaan kärsimään: ”Hän katseli kätkyessä nukkuvaa poikaansa ja rukoili Jumalaa, ettei viaton lapsi saisi kärsiä äitinsä pahojen tekojen tähden.” (H 211.)

Epäsopivaa Helyn äitiydestä tekee erityisesti lapsen aviottomuus. Hökkä (1996, 95) esittää, että äitiys avioliiton ulkopuolella oli tuomittavaa ja lapsen ja äidin olisi tullut elää isän kanssa. *Huutolaisissa* aviottoman lapsen äidin epäsopivuus ilmenee, kun Hely etsii majapaikkaa ja huonetta vuokraava leski lukee Helyn ja tämän pojan paperit: ”Hely Antintytär Antinen –” luki leski, ”ja Mauri Helynpoika – Hm, hän on siis isätön lapsi? –”

”On”, vastasi Hely alakuloisena. (H 233.) Keskustelusta käy selväksi, että isän puute on teoksen maailmassa huomionarvoista. Myös Hely itse tiedostaa sopimattomuutensa kuvitellessaan Iirin huolehtivan pojastaan kuolemansa jälkeen: ”Thalaanko Mauri? Ei, ei milloinkaan! Iiri saisi hävetä koko elinaikansa sisarensa tähden, ja kaikki ihmiset sanoisivat: ’Tuo on isätön lapsi.’” (H 238.) Asiaan palataan myöhemmin myös Helyn kuoltua, ja vaikka naisen kerrotaan olleen muuten mallikas, on avioton lapsi maininnan arvoinen merkintä Helyn papereissa.

Äitiyden ihannetta määrittävät siis pitkälti samat ihanteet, jotka määräävät ihanteellisen naisen representaatiota, ja näistä erityisen korostuneita ovat uhrautuvaisuuden ihanne ja kristillisen avioliiton malli.

5 Päätäntö

Hahnssonin *Huutolaiset* on teos, joka on luettavissa ja ymmärrettävissä aikansa ideologioiden kuvana. Teos noudattaa 1800-luvulle tyypillisesti biologista determinismia, jossa hahmojen kohtalot hyvinä tai huonoina ihmisinä määräytyvät naturalistisesti olosuhteiden seurauksena (ks. Räisänen) Tämä determinismi toimii osaltaan normien korostajana, sillä sen seurauksena hahmoja rajaavat yhteiskunnalliset normit ovat ehdottomia oikeanlaisen elämän kehyksiä, joista poiketessa hyvä ihmisyyttä kyseenalaistuu.

Huutolaiset esittää naiseudelle hyväksyttäväksi malleiksi erityisesti fennomaniaan ja kristinuskoon perustuvia naisia, jotka toimivat perheen piirissä kuuliaisina, mutta myös kouluttautuvat ja toimivat kansansa hyväksi. Hyväksytyjä representaatioita ovat kansalaisäitinä toimiva opettajatar ja pyhimysäiti, kun taas sopimattomiksi naisiksi jäävät miellyttämisenhaluinen nukkenainen ja uhmakas ja itsepäinen tottelematon nainen.

Hyväksytyistä kohtaloista huolimatta teoksessa esiintyy kuitenkin myös ajalleen epätyypillisiä representaatioita ja naiset kokeilevat sopivuuden rajoja. Iiri tekee palkallista työtä, aviottomat naiset työskentelevät perheensä eteen ja naiset kieltäytyvät kosinnoista. Myös orpous ja huutolaisuus ovat teoksen yhteiskuntakritiikin keskiössä. Kuitenkin suurin osa valtaideologioita kyseenalaistavista naiseuden representaatiosta jää sopimattoman naiseuden piiriin.

On kuitenkin esitetty, että myös epäsovivat representaatiot edistävät yhteiskunnallisia asioita. Kathy Mezei (2007, 116) esittää, että huolimatta konventionaalisesta lopusta, sitä edeltäneet roolien rajoja rikkoneet representaatiot haastavat lukijan pohtimaan käsityksiään ja ennakoasenteitaan. *Huutolaistenkaan* loppuratkaisut, joissa vain ihanteelliset naiset saavat onnen, eivät siis välttämättä tee tyhjäksi Hahnssonin esittelemiä vaihtoehtoisia naisen malleja.

Hypoteesin palatakseni, väitän kuitenkin konstruktivistiseen representaatioteoriaan nojaten, että *Huutolaiset* tukee hyväksytyjen representaatioiden kautta ajalleen tyyppillistä ideologista maailmaa ja rakentaa toisintoistosta huolimatta hyväksytyjen naisihanteiden pohjalta kristillistä ja suomalaismielistä maailmankuvaa.

Lähteet

Primaarilähteet

Hahnsson, Theodolinda 1918 (1867). *Huutolaiset* (=H). Helsinki.

Sekundaarilähteet

Butler, Judith 2006 (1990). *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. (*Gender trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, 1990.) Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, Michel 1998 (1976-1984). *Seksuaalisuuden historia*. (*Histoire de la sexualité*, 1976-1984.) Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

Hall, Stuart 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Lontoo: Sage.

Halmekoski, Jouko 2011. *Orjamarkkinat: huutolaislasten kohtaloita Suomessa*. Helsinki: Ajatus Kirjat.

Hatavara, Mari 2013. Kertova ja kerrottu nainen Fredrika Runebergin *Teckningar och drömmar* – kokoelmassa. Teoksessa Riikka Rossi (toim.) & Saija Isomaa (toim.) *Kirjallisuuden naiset. Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: SKS.

Häggman, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Hökkä, Tuula 1996. *Naiskirja. Kirjallisuudesta, naistutkimuksesta ja kulttuurista*. Helsinki: KKL.

Klencke, Hermann 1890. *Neitsyt: ruumiin ja sielun terveysoppi täysikasvuisen tytön itsehoidossa sekä itsekasvatuksessa*. Suom. F.F. Brummer. Tampere: Hagelberg.

Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. *Representaatio: Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Launis, Kati 2005. *Kerrotut naiset: Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS.

Markkola, Pirjo 2002. *Synti ja siveys: Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920*. Helsinki: SKS.

Mezei, Kathy 2007. Spinster, Surveillance, and Speech: The Case of Miss Marple, Miss Mole, and Miss Jekyll. *Journal of Modern Literature* 30(2), 102–120.

Morris, Pam 1997 (1993). *Kirjallisuus ja feminismi: Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen*. (*Literature and feminism: an introduction*, 1993.) Suom. Päivi Lappalainen. Helsinki: SKS.

Mäkelä, Anneli et al. 1989. Romantiikan nukkenaisia. Teoksessa Nevala, Maria-Liisa (toim.) & Ahola, Suvi (toim.) ”*Sain roolin johon en mahdu*”. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava.

Rodhe, B.C. 1890. *Onnellisen avioliiton ehdoista. Kolme esitelmää*. Suom. Aatto Suppanen. Porvoo: WSOY.

Räisänen, Arja-Liisa 1995. *Onnellisen avioliiton ehdot: Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisessa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Seppänen, Janne 2005. *Visuaalinen kulttuuri: teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.